

WARSZTATY ANTYDYSKRYMINACYJNE

WARSZAWA 5 .XI. 2018 R.

Prowadzący warsztaty: dr Sonia Ruszkowska

To już druga nasza wyprawa do Polin. Lepiej znamy się między sobą i znamy już towarzyszące nam panie.



Pani Sonia

pani Profesor

pani Ania

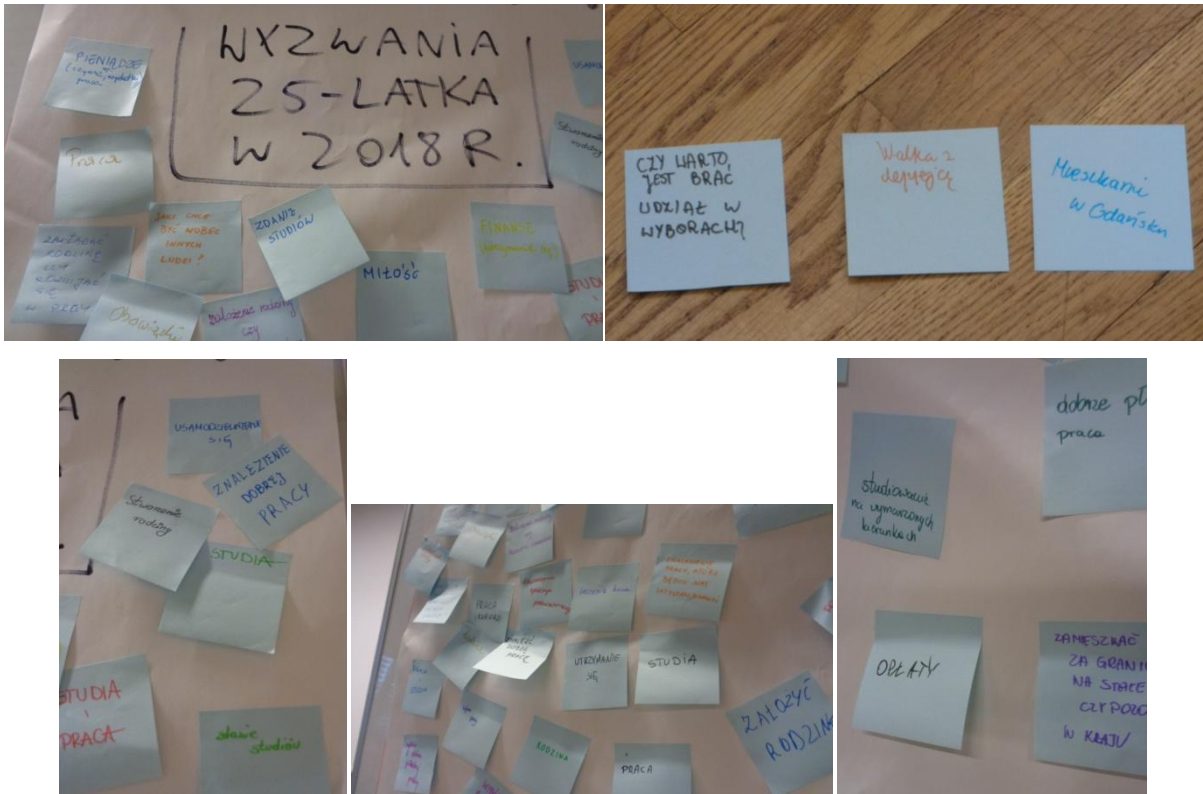
Ale czy panie znają nas? Na wszelki wypadek dały nam identyfikatory z naszymi imionami.



Pani Sonia jak zwykle przedstawiła nam plan dnia. Powiedziała, że jej pomysły są zgodne z naszymi uwagami po pierwszych warsztatach. Tym razem więcej czasu spędzimy na ekspozycji. Będziemy poznawać życie społeczności żydowskich w XIX wieku, pod zaborami oraz w 20-leciu międzywojennym. Oczywiście będzie też trochę ćwiczeń integracyjno – ruchowych i trochę dramy. Ważne jest, żebyśmy w ludziach żyjących sto i dwieście lat temu wiedzieli osoby podobne do tych nam współczesnych, dlatego będziemy mówić o indywidualnych historiach i korzystać z naszych własnych doświadczeń.

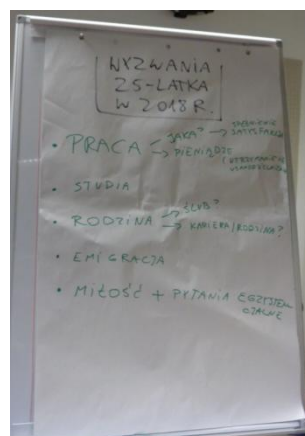
Na ścianach mogliśmy zauważyć przyklejone plakaty z zasadami naszej współpracy, które ustaliliśmy miesiąc temu, jak również ten z czynnikami, które w pracy grupowej pomagają bądź ją utrudniają.

Nasze pierwsze zadanie polegało na tym, że mieliśmy sobie wyobrazić siebie jako 25latków i napisać na karteczkach jakie decyzje musimy podjąć, przed jakimi dylematami życiowymi stajemy. Karteczek było sporo...



Spośród tych wielu kartek wiele wyzwań się powtarzało:

- Znaleźć dobrą pracę, która dam nam satysfakcję i poczucie spełnienia z jednej strony, a dobre zarobki, które pozwolą nam się usamodzielnic i utrzymać z drugiej
- Dostać się na wymarzone studia lub ich kontynuację (np. aplikację prokuratorską)
- Założyć rodzinę (brać ślub czy nie, a jeśli tak, to czy kościelny?) pogodzić założenie rodziny z robieniem kariery, czy z czegoś zrezygnować?
- Zostać w Polsce czy wyemigrować?
- Znaleźć prawdziwą miłość
- Znaleźć odpowiedź na pytania egzystencjalne (Jakim być człowiekiem? Czy brać udział w wyborach? i inne).



Kiedy już zapisaliśmy to na tablicy, pani Sonia zapytała czy sytuacja, w której się znaleźliśmy jest dla nas łatwa czy trudna. Kacper powiedział, że trudna, bo trzeba zacząć żyć własnym życiem, uniezależnić się od rodziców, przestać na nich liczyć i stać się samodzielnym. Ola zauważyła, że kiedy mieszka się samodzielnie, to ma się więcej przywilejów. Pani profesor zaskoczyła nas wyznaniem, że w wieku 25 lat była po studiach, pracowała i miała 5letnią córkę!

Następne zadanie podobnie jak inne dzisiaj, wiązało się z urealnieniem ludzi z XIX wieku. Wbrew pozorom nie różnili się od nas specjalnie. Również jadalі śniadania, robili zakupy, uczyli się, pracowali, zakładali rodziny, mieli swoje plany i aspiracje. Mieliśmy stworzyć portret mężczyzny, Żyda zamieszkującego tereny jednego z zaborów. Przed wyjściem na galerię mieliśmy opisać tylko jego wygląd i cechy charakteru, a później podać pozostałe informacje zgodnie z Kartą Zadań. Pani Sonia fajnie podzieliła nas na grupy. Każdy z nas miał pomyśleć o jakimś zwierzęciu, później ustawiliśmy się od najmniejszego do największego zwierzaka, odliczyliśmy do 5 i tak każda z cyfr należała do jednej grupy.



Pani Sonia dała każdej grupie imię naszego bohatera i zabraliśmy się do pracy.



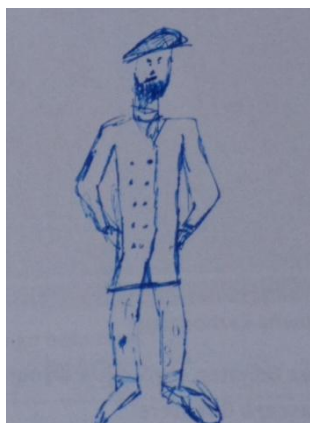
Oto Uri. Jest wysoki, rudy, ma krótkie włosy, jest szczupły, ale umięśniony. Ma zielone oczy i bliznę na prawym policzku. Jest odważny, zawzięty, wytrzymały, złośliwy, a jego cechą szczególną jest wybuchowość.



Abraham jest niski i puszysty. Ma niebieskie oczy, długą brodę i długie włosy jak Jezus. Jest mężczyzną 55 letnim. Jest samolubny, zamknięty w sobie, inteligentny, przebiegły, odważny, pewny siebie i złośliwy.



Zejde to wysoki brunet o ciemnych oczach z bujną brodą. Jest człowiekiem pracowitym, prostym i konserwatywnym.



Poniżej widzimy Nachuma. To zielonooki brunet o bladej skórze, z kręconymi włosami. Jest umięśniony i wysoki. Nachum jest lojalny, inteligentny, troskliwy i pracowity. To miłośnik zwierząt.



Ostatnia postać to Lewi – czarnowłosy, zielonooki o gęstych brwiach i wąskich ustach oraz bardzo niskim głosie. Lewi ma duszę artysty i jest nieśmiały. To ateista o liberalnych poglądach.



Po wstępnym przedstawieniu naszych bohaterów wyszliśmy na galerię z Kartami Zadań.

KARTA ZADAŃ

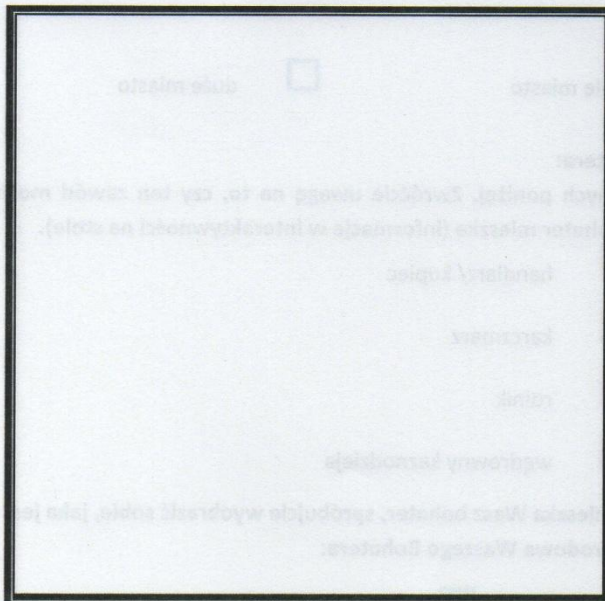
Jednym z Waszych zadań na wystawie jest stworzenie wyobrażonego bohatera – żyjącego w XIX wieku Żyda, mieszkańca terenów Polski pod zaborami. W kolejnych zadaniach będziecie decydowali o tym, gdzie konkretnie mieszka, jaki ma zawód, jaki jest jego światopogląd.

Wpiszcie wylosowane ze skrzynki

Imię bohatera: _____

Wygląd bohatera: Jak wygląda Wasz bohater? Jakiego koloru ma oczy i włosy, czy jest postawny? Opiszcie też jego charakter, napiszcie, co w Waszym bohaterze jest specyficznego, co go wyróżnia.

PORTRET BOHATERA



Opis wyglądu:

Opis charakteru, cechy szczególne:



Skorzystajcie z interaktywności na stole i zobaczcie, jak różne warunki prawne panują w trzech zaborach. Zakreście odpowiedzi zgodne z tym, jak wyobrażacie sobie Waszego bohatera.

Zabór, w którym mieszka Wasz bohater:

- zabór rosyjski zabór austriacki zabór pruski

Miejsce zamieszkania Waszego Bohatera:

- wieś małe miasto duże miasto

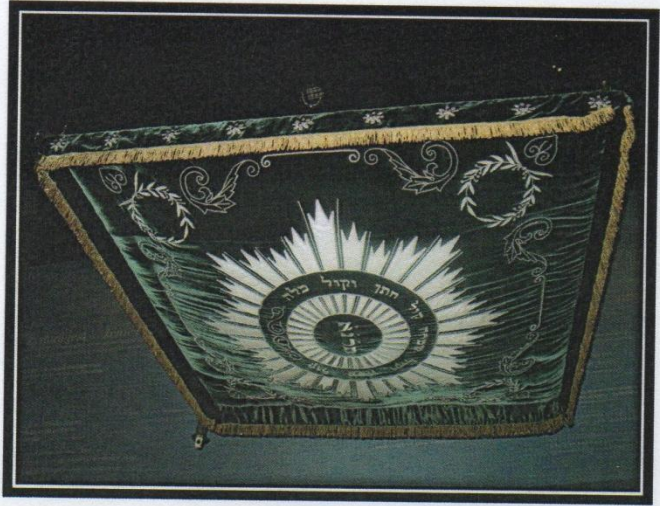
Zawód wykonywany przez Waszego Bohatera:

Wybierzcie jeden z zawodów wymienionych poniżej. Zwróćcie uwagę na to, czy ten zawód można wykonywać w zaborze, w którym Wasz bohater mieszka (informacje w interaktywności na stole).

- | | |
|--------------------------------------|---|
| <input type="checkbox"/> fabrykant | <input type="checkbox"/> handlarz/ kupiec |
| <input type="checkbox"/> kantor | <input type="checkbox"/> karczmarz |
| <input type="checkbox"/> rabin | <input type="checkbox"/> rolnik |
| <input type="checkbox"/> rzemieślnik | <input type="checkbox"/> wędrowny kaznodzieja |

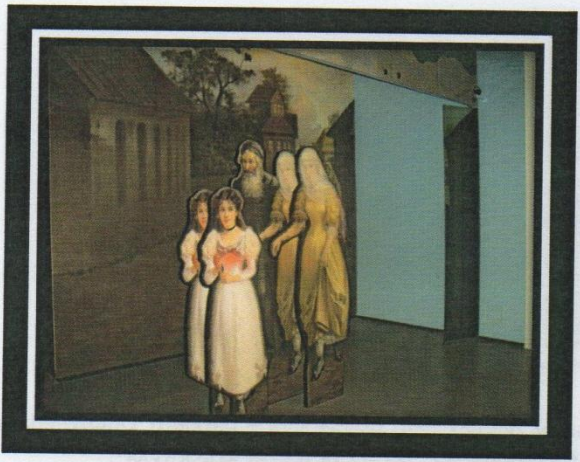
Teraz, skoro wiecie już, w jakim zaborze mieszka Wasz bohater, spróbujcie wyobrazić sobie, jaka jest jego tożsamość narodowa. Tożsamość narodowa Waszego Bohatera:

- | | |
|---|---|
| <input type="checkbox"/> Żyd | <input type="checkbox"/> Polak wyznania mojżeszowego |
| <input type="checkbox"/> polski Żyd | <input type="checkbox"/> Polak |
| <input type="checkbox"/> niemiecki Żyd | <input type="checkbox"/> Niemiec |
| <input type="checkbox"/> Niemiec wyznania mojżeszowego | <input type="checkbox"/> poddany austriacki/ austro-węgierski |
| <input type="checkbox"/> Austriak wyznania mojżeszowego | <input type="checkbox"/> austriacki Żyd |
| <input type="checkbox"/> rosyjski Żyd | |



Odnajdźcie na wystawie przedmiot ze zdjęcia.

W czasie jakiej uroczystości się tego używa?



Ta przestrzeń opowiada o ślubie. A czy Wasz bohater ma żonę? Dzieci? Może jest rozwiedziony? A może dopiero planuje założyć rodzinę? Może niedługo weźmie ślub...? Poniżej opiszcie krótko sytuację rodzinną Waszego bohatera – możecie wymyślić imię jego żony, jeśli ją ma i jej ewentualne zajęcie.

Rodzina Waszego bohatera:

.....

.....

.....

.....



Jaki strój nosi Wasz bohater? (zobaczcie dwie strony panelu)

strój tradycyjny

strój nowoczesny



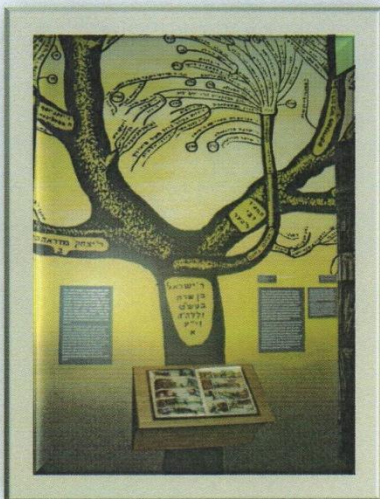
Jakie poglądy mieli maskile (czyli zwolennicy żydowskiego oświecenia – haskali)? Odpowiedzcie na pytania w tabeli poniżej, korzystając z gry interaktywnej „TEST: CZY JESTEŚ MASKILEM”.

stosunek do...	poglądy maskili
uczenia się języków obcych	
nauki, wynalazków	



Co to jest jesziwa?

.....



Kim jest cadyk dla wspólnoty chasydów?

.....

Po tym, jak dowiedzieliście się, kim byli maskile, studenci jesziwy i chasydzi, zastanówcie się, czy chcecie, by Wasz bohater utożsamiał się z którymś z tych nurtów, czy też chcecie, by był tradycyjnym religijnym Żydem. Swój wybór zaznaczcie poniżej.

Tożsamość religijna/ światopoglądowa Waszego Bohatera:

- | | | | |
|--------------------------|-----------------|--------------------------|--------------------------|
| <input type="checkbox"/> | maskil | <input type="checkbox"/> | chasyd |
| <input type="checkbox"/> | student jesziwy | <input type="checkbox"/> | tradycyjny religijny Żyd |



Co kolej zmieniła w życiu ludzi? Jakie nowe możliwości otworzyła?



Jaka była sytuacja kobiet w fabrykach w XIX wieku? Czy zarabiały tak samo jak mężczyźni? Jak długo pracowały? Czemu decydowały się na pracę w fabryce?

Zastanówcie się, czy chcecie, żeby Wasz bohater zdecydował się przenieść ze wsi do miasta i zostać robotnikiem w fabryce? Weźcie pod uwagę to, że jeśli Wasz bohater jest maskilem bądź studentem jesziwy, to nie wybrałby pracy w fabryce. Swój wybór zaznaczcie poniżej.

Wieś czy miasto?

Nasz Bohater zdecydował się przenieść ze wsi do miasta i zostać robotnikiem w fabryce.

TAK

NIE

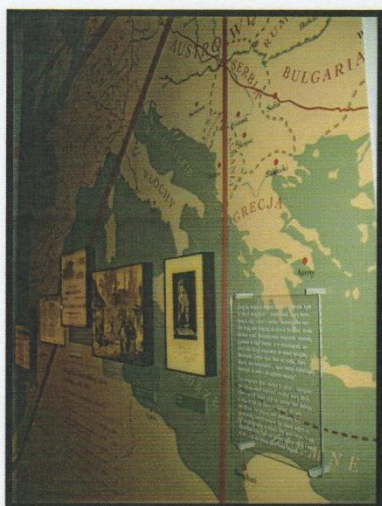


Podajcie przykład artysty, który w trakcie swojego życia zmienił swój wybór odnośnie języka, którym się posługiwał na co dzień:

Jakim językiem posługuje się na co dzień Wasz bohater, a jakie języki zna? Swój wybór zaznaczcie:

Języki, jakie zna Wasz bohater:

- | | | | |
|--------------------------|----------|--------------------------|-------------------|
| <input type="checkbox"/> | jidysz | <input type="checkbox"/> | hebrajski |
| <input type="checkbox"/> | polski | <input type="checkbox"/> | niemiecki |
| <input type="checkbox"/> | rosyjski | <input type="checkbox"/> | inny, jaki: |



Dlaczego Żydzi zaczęli masowo emigrować z ziem polskich?

Do jakich krajów wyjeżdżali?

Nasz bohater zdecydował się wyemigrować do innego kraju.

- TAK NIE

Czy Wasz bohater zmienił imię, zapiszcie je tutaj _____

Z wielkim zainteresowaniem oglądaliśmy wystawę obrazującą XIX wiek. Pracowaliśmy pilnie, ale bez śmiertelnej powagi...



Poznawaliśmy sytuację Żydów w zaborze rosyjskim, pruskim i austriackim, zbieraliśmy informacje o żydowskim ślubie i o tym, jak się ubierali Żydzi w XIX wieku, o różnych typach żydowskich szkół, o chasydach i roli cadyków, o haskali i maskilach, o sytuacji kobiet, o żydowskich artystach i o migracjach ludności żydowskiej w XIX stuleciu.



Kiedy wróciliśmy z galerii powiedzieliśmy o naszych bohaterach więcej ale najpierw dzięki naszym odpowiedziom na pytania zawarte w Karcie Zadań wyjaśniliśmy sobie z pomocą pani Soni niektóre pojęcia.

Ślub żydowski odbywa się pod **chupą**, czyli baldachimem rozpiętym na czterech słupkach. Chupa jest symbolem otwartego domu.





Pani Sonia powiedziała, że zazwyczaj ślub nie jest zawierany w synagodze (był to zwyczaj Żydów Sefardyjskich, czyli pochodzących z Hiszpanii i Portugalii).



Aszkenazyjczycy czyli Żydzi pochodzący z Europy Środkowej i Wschodniej stawiali chupę na wolnym powietrzu przed synagogą.



Teraz śluby najczęściej odbywają się w ogrodach albo w innych pięknych miejscach na świeżym powietrzu.



Co ciekawe, obowiązek zawarcia małżeństwa spoczywa na mężczyźnie, kobieta nie musi wychodzić za mąż, ale też prawo do rozwodu ma tylko mężczyzna. Musi wręczyć kobiecie tzw. get czyli list rozwodowy. Kobiecie pozostaje prośba do rabina, żeby przekonał jej męża do rozwodu, sama nie ma możliwości wręczenia getu.

Haskala to po hebrajsku oświecenie. Był to ruch intelektualny dążący do zaakceptowania ideałów oświeceniowych, promujący naukę i wynalazki w społeczności żydowskiej, a przez to integrację z nieżydowskimi współobywatelami. Miało się to dziać za sprawą szerszej edukacji świeckiej, a jednocześnie nauki języka hebrajskiego i historii Żydów zamiast jidysz, który miał być ograniczany. Postulowano również naukę języków krajów, w których zwolennicy haskali zwani **maskilami** zamieszkiwali. Haskala rozpoczęła się

w zaborze pruskim, ale rozszerzyła na zabór austriacki i rosyjski. Skutkiem tego ruchu było włączenie się maskile w tworzenie kultury zamieszkiwanych przez siebie krajów, z drugiej tworzeniem różnych innych religijnych i społecznych prądów żydowskich, na przykład judaizmu reformowanego czy syjonizmu. Maskile byli w konflikcie z chasydami i ten konflikt trwa do dzisiaj.



Chasydyzm to odłam judaizmu, który powstał w Rzeczypospolitej pod koniec XVIII wieku. Za jego twórcę uznaje się Izraela-ben-Elizera-Baal-Szem-Towa, który działał w Międzyborzu (obecnie Ukraina). Zwany był także skróconym przydomkiem: BeSzT, co po hebrajsku oznacza rabin, cadyk. W jednorodnym dotąd judaizmie rządziła gmina i rabin. Biednym Żydom, których było coraz więcej, a którzy chcieli mieć wpływ na życie wspólnoty, trudno było przebić się do tej elitarnej grupy. Rozwojowi chasydyzmu sprzyjało rozproszenie osadnictwa żydowskiego, co powodowało osłabienie autorytetu tradycyjnych centrów rabinackich. To zjawisko wynikało z kolei z ogólnego osłabienia samorządu żydowskiego w wyniku rozwiązania po 200 latach istnienia żydowskiego Sejmu Czterech Ziem, który był samorządem Żydów zamieszkujących ziemie Rzeczypospolitej (choć powołano go do ściągania podatków). Kryzys struktury organizacyjnej sprzyjał wzrostowi znaczenia autonomicznych wspólnot chasydzkich zgrupowanych wokół cadyków. Zaczęły powstawać chasydzkie domy modlitwy - klojzy.



BeSzT uważał, że człowiekowi w kontakcie z Bogiem nie jest potrzebne pośrednictwo rabina, kładł nacisk na mistykę, twierdził, że modlić się należy z radością i entuzjazmem, stąd

chasydzi modlą się wprowadzając się w ekstatyczny trans śpiewając i tańcząc. Uczeń Baal Szem Towa, Dow Ber uwypuklił, w oparciu o kabałę i naukę BeSzTa, znaczenie roli **cadyka** („sprawiedliwego”). Chasydzki cadyk to charyzmatyczny, otoczony swoistym kultem, przywódca religijny, pełniący rolę pośrednika między ludźmi i Bogiem. To także ktoś posiadający moc czynienia cudów, uzdrawiania, a nawet dar rozumienia mowy zwierząt – wszystko przez mistyczne zespolenie z Bogiem. Jego doskonałość nie miała wynikać ani z urodzenia, ani z pozycji społecznej, ale z jego osobistego talentu, który przyciągał wiernych. Do określenia roli i pozycji cadyka przyczynił się Elimelech z Leżajska, na którego grób do dzisiaj co roku zjeżdżają pielgrzymki chasydów. Cadykowie zawsze otoczeni byli grupą uczniów, którzy zostawiając żony i dzieci spędzali ze swoimi mistrzami nawet parę lat.

Judaizm rabinacki zwalczał chasydyzm jako herezję i cadyków karano tzw. cheremem czyli kłatwą. Ponieważ pierwszym przykazaniem chasydów było „bądźcie płodni i rozmnażajcie się” ich liczba stale rosła. W połowie XIX w. chasydyzm uformował swoją strukturę, którą tworzyły luźne gminy, skupione wokół różnych cadyków, a obrzędowość chasydzka i ortodoksyjna zaczęły upodabniać się do siebie. Chasydyzm coraz większy nacisk kładł na początkowo lekceważone studiowanie pism świętych, a ortodoksja zaakceptowała niektóre elementy obrzędowości chasydzkiej. W XIX/XX w. grupy chasydzkie działały w wielu miejscowościach głównie Galicji, Królestwa Polskiego, Podola i Wołynia. Tak zakonserwowany przetrwał do dzisiaj. Chasydzi są przeciwni powstaniu państwa Izrael (czekają na Mesjasza), wciąż ubierają się tak samo (mężczyźni w chałatach, kobiety w sukienkach lub spódnicach za kolana i z długimi rękawami bez względu na temperaturę). Mężatki muszą obciąć włosy i nosić peruki albo chusty zasłaniające włosy. Nie czytają gazet, nie korzystają z Internetu. Wciąż istnieją dawne dynastie z terenów Polski i Ukrainy takie jak Lubawicz, Satmar, Bobow, Bełz czy Braćław. Największe skupiska chasydów znajdują się w Stanach Zjednoczonych i Izraelu. Kiedy Konrad włożył sztrajml, futrzaną czapkę chasydzką, wyglądał bardzo stylowo...



Jesziwa to rodzaj wyższej szkoły talmudycznej (Talmud to interpretacja Tory czyli rodzaj katechizmu judaistycznego) dla niezonatych studentów. Dawniej pobierali w niej nauki chłopcy w wieku od 13-14 do dwudziestu kilku lat, absolwenci chederu (religijnej szkoły podstawowej dla chłopców od 3-5 roku życia do Bar Micwy, czyli do lat 13) lub średniej szkoły religijnej zwanej Talmud-Tora. Po ukończeniu jesziwy niektórzy otrzymywali smicę, która uprawniała do objęcia stanowiska rabina.



Wybudowanie kolei zmieniło świat. Towary mogły teraz docierać do wielu miejsc, produkcja wzrosła pięciokrotnie. Ludzie, zwierzęta i towary mogły się dużo szybciej przemieszczać na większe odległości. Spowodowało to dużą migrację ludności ze wsi do miast. Przyczyniało się również do wymiany poglądów, poszerzania horyzontów większej liczby ludności, mieszania się kultur dotąd zamkniętych w swoich małych społecznościach.



Zmianie uległa również sytuacja kobiet. Chcąc oderwać się od tradycyjnego domu rodzinnego i poprawić stan budżetu domowego decydowały się na pracę w fabrykach. Wielogodzinna praca, po której czekały je jeszcze obowiązki w rodzinie, była opłacana bardzo nisko. Za wykonywanie tej samej pracy co mężczyźni otrzymywały połowę ich wynagrodzenia. Ta dysproporcja, choć nie w tak drastycznej formie, w wielu zawodach utrzymuje się do dziś. Kobiety dorabiały sprzątaniami i szyciem.



Wraz z postępującą edukacją i laicyzacją Żydów następowała ich asymilacja, a przez to włączanie się w tworzenie nauki i sztuki polskiej. Artystą, który w trakcie swojego życia

zmienił swój wybór odnośnie języka, którym się posługiwał na co dzień (z niemieckiego przeszedł na polski) był Maurycy Gottlieb, uczeń Jana Matejki. Gottlieb często umieszczał swoją twarz na tworzonych przez siebie obrazach.



Maurycy Gottlieb

W XIX stuleciu Żydzi zaczęli masowo emigrować z Polski. Jednym z powodów była panująca wtedy bieda (z tego powodu emigrowały również inne nacje, w tym Polacy). Inne powody związane były z losem Żydów na terenach dawnej Rzeczypospolitej, głównie w zaborze rosyjskim. Coraz częstsze były krwawe pogromy ludności żydowskiej, nasilający się antysemityzm. Mnożyła się prasa antysemitka. Carska fałszywka "Protokoły Mędrców Syjonu" opisująca rzekome plany osiągnięcia przez Żydów globalnej dominacji zostały napisane przez Matwieja Gołowinskiego, rosyjskiego współpracownika cara Mikołaja II, na zamówienie tajnej policji politycznej, w celu przeniesienia odpowiedzialności za ówczesne problemy polityczne i społeczne Rosji na społeczność żydowską. Znaczna większość historyków w Stanach Zjednoczonych i Europie zgadza się od dawna, że dokument jest fałszywy, a w 1993 roku sąd okręgowy w Moskwie wydał nawet w tej sprawie formalne orzeczenie, stwierdzające, że *Protokoły* zostały sfabrykowane, jednak wciąż nie brakuje wyznawców tej spiskowej teorii. Katolicy z kolei obwiniali Żydów, że „zabili Chrystusa”. Popularny był również inny mit, że Żydzi do macy dodają krew chrześcijańskich dzieci (krew jest w religii żydowskiej nieczysta i niekoszerna, więc nie można jej spożywać) i żeby ją zdobyć dokonują na dzieciach chrześcijańskich mordów rytualnych. Na terenach zaborów Żydzi mieli utrudniony dostęp do nauki i kariery, więc emigracja była dla nich szansą spełnienia marzeń i aspiracji, znalezienia wolności i sprawiedliwości. Wyjeżdżali głównie do USA, Kanady, krajów Ameryki Południowej, do Południowej Afryki i Palestyny.



Teraz dostaliśmy kilka minut na dokończenie opisu naszych bohaterów. Kiedy ich przedstawialiśmy, pani Sonia często wyjaśniała dlaczego coś było prawdopodobne, a coś

innego niemożliwe, dzięki czemu mogliśmy sobie uporządkować zdobyte wiadomości. Oto nasi znajomi:



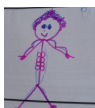
Uri mieszka na wsi w zaborze rosyjskim, jest rzemieślnikiem. Ma żonę Nataszę oraz trójkę dzieci – Dymitra, Oksanę i Pawkę. Natasza zajmuje się domem i dziećmi, czasem szyje mundury. Uri natomiast nosi strój tradycyjny, bo jest tradycyjnym religijnym Żydem. Zna jidysz i hebrajski, ale jako rosyjski Żyd na co dzień posługuje się językiem rosyjskim. Nie chciał przenieść się ze wsi do miasta i pracować w fabryce, ale zdecydował się na emigrację do Ameryki, gdzie zmieni imię na Andrew. *Noszenie tradycyjnego stroju było w zaborze rosyjskim zakazane, co nie znaczy, że wszyscy się temu podporządkowali, ale groziła za to kara. Jako osoba religijna i tradycyjna pewnie bardziej możliwe było, że na co dzień będzie mówił w jidysz, i modlił się po hebrajsku a imiona jego dzieci i żony byłyby raczej żydowskie niż rosyjskie.*



Abraham mieszka w małym mieście w zaborze austriackim. Pracuje jako rzemieślnik. Czuje się Żydem. Ma żonę Sarę, która zajmuje się domem i czwórkę dzieci. Z powodu biedy zmarło mu 6 dzieci. Jako tradycyjny religijny Żyd Abraham nosi tradycyjny strój żydowski. W domu rozmawia w jidysz, modli się po hebrajsku, ale zna też polski i niemiecki, bo jest maskilem. Z powodu prześladowań Abraham z rodziną zamierza wyemigrować do Ameryki. Przyjmie tam imię John. *Bycie tradycyjnym religijnym Żydem stało w opozycji do postępowych maskili, których najwięcej było w zaborze pruskim i tam większość się asymilowała. Do zaboru pruskiego nie można się było jednak przenieść. Imienia w Ameryce nie musiałby zmieniać, bo było tam popularne.*



Zejde mieszka na wsi w zaborze rosyjskim i jako rosyjski Żyd oprócz jidysz hebrajskiego posługuje się językiem rosyjskim. Jest rolnikiem. Mieszka z partnerką Katią. Mają 17 dzieci: Sebastiana, Violetę, Andżelę, Braiana, Siergieja, Saszę, Anastazję, Kasjusza, Jessicę, Katarinę, Miszę, Vladimira, Olgę, Aleksieja, Pawlika, Goprika, Mateusza i Nataszę. Zejde nosi nowoczesny strój. Jest tradycyjnym religijnym Żydem. Zamierza wyemigrować ale nie zamierza zmieniać swojego imienia. *Chociaż jest tradycyjnym religijnym Żydem to rzeczywiście nosi nowoczesny strój zgodnie z rozkazami carskimi. Mało prawdopodobne natomiast, żeby był rolnikiem. Żydzi w tamtych czasach raczej nie posiadali ziemi rolnej. Pracowali jako rzemieślnicy czy karczmarze. Życie bez ślubu i posiadanie nieślubnych dzieci dla religijnego Żyda było niemożliwe. Oczywiście liczba dzieci i ich imiona to żart autorów portretu. Oprócz imion rosyjskich mamy tu łacińskiego Kasjusza, włoską Violetę, greckiego Sebastiana i angielskie Jessicę, Andżelę i Braiana. Dzieci Zejdego miałyby imiona starotestamentowe.*



Nachum mieszka w dużym mieście w zaborze austriackim. Jest maggidem czyli wędrownym kaznodzieją. Czuje się polskim Żydem. Miał żonę, ale ta go zdradziła, więc na razie woli pozostać sam, bo tak jest szczęśliwszy. Jest tradycyjnym religijnym Żydem ale ubiera się nowocześnie. Zna jidysz, hebrajski, polski, niemiecki i włoski. Chce wyemigrować do Ameryki i zmienić imię na Harry. *Ktoś, kto jest tak religijny, że jest wędrownym kaznodzieją, raczej czuł się po prostu Żydem niż polskim Żydem. W zaborze austriackim nie trzeba było ubierać się nowocześnie, więc jako bardzo religijny kaznodzieja pewnie ubierał się tradycyjnie. Z pewnością porozumiewał się w jidysz, znajomość hebrajskiego jest zrozumiała, polskiego czy niemieckiego z racji zamieszkania jest możliwa, ale włoskiego nie miałby się gdzie nauczyć. Brak żony przy jego fachu był rzeczywiście wygodny, ale nawet owdowiali maggidowie żenili się ponownie.*



Lewi mieszka w małym mieście w zaborze austriackim i pracuje jako kupiec. Czuje się Polakiem. Jest homoseksualistą szczęśliwie związany z Polakiem żydowskiego pochodzenia. Są razem od 5 lat i bardzo się kochają. Jest studentem jesziwy, maskilem i ateistą. Nosi nowoczesny strój. Mówi po polsku, ale zna też niemiecki i francuski. Ma zamiar wyemigrować z Polski. *Do końca XIX wieku trzeba było być w jakiejś religii. Gdyby Lewi był studentem jesziwy to nie mógłby pracować, bo nauka zajmowała tam cały dzień. Gdyby był ateistą, to musiałby ukrywać swój światopogląd. Bycie kupcem przy jego światopoglądzie byłoby dla Lewiego lepszym rozwiązaniem. Jako maskil lepiej by się czuł w tej roli. W tamtych czasach nie tylko swój ateizm ale i orientację seksualną musiałby ukrywać, więc możliwe, że miałby żonę, a jego związek homoseksualny byłby skrzętnie skrywany. Oczywiście jako maskil mógłby znać języki obce (w jesziwie jednak by się ich nie nauczył) ale to, że nie znał ani jidysz ani hebrajskiego jest bardzo mało prawdopodobne (zwłaszcza w wersji z jesziwą, gdzie to byłoby niemożliwe).*

Po tym ćwiczeniu zostaliśmy prawdziwymi ekspertami od losów Żydów pod zaborami. Zasłużyliśmy sobie na przerwę!



Następnym tematem było 20 lecie międzywojenne, ale nadal patrzyliśmy na historię przez pryzmat indywidualnych losów. Pani Sonia powiedziała, że ponieważ będziemy pracować metodą dramy, to zaczniemy od ćwiczeń integracyjno-ruchowych, obejrzymy dwie części krótkiego filmu, pójdziemy na wystawę poświęconą dwudziestolecu międzywojennemu i trochę o tym porozmawiamy.

Pierwsze ćwiczenie polegało na tym, że mieliśmy cicho chodzić po całej sali i patrzeć prosto w oczy jak największej ilości mijanych osób.



Kolejne wymagało od nas jeszcze większej uważności. Chodziliśmy swobodnie wypełniając całą salę. Jedna osoba stawała i wtedy wszyscy musieliśmy natychmiast stanąć. I jeśli jakaś osoba ruszyła, to i reszta musiała zacząć chodzić.

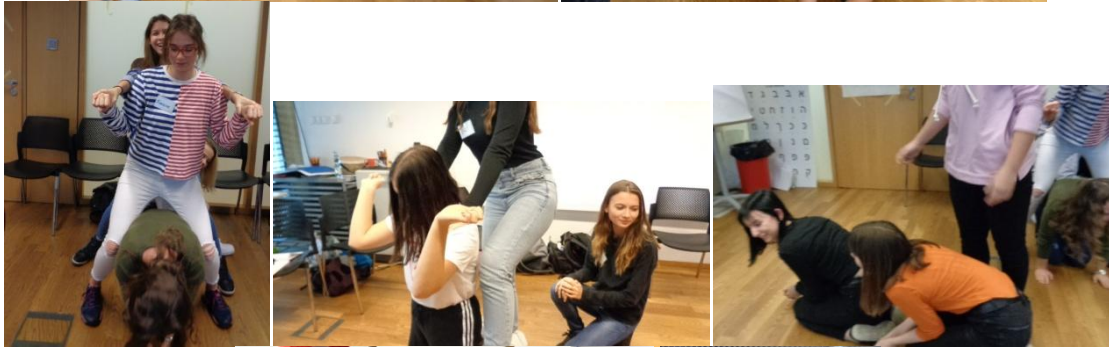


Na zakończenie chodzenia mieliśmy reagować na wskazania Pani Soni i chodzić od bardzo powolnego tempa do biegu (od 1 do 10). Było przy tym mnóstwo śmiechu, zwłaszcza od ósemki w górę.





Teraz dobraliśmy się „po sąsiedzku” w trzyosobowe zespoły i naszym zadaniem było wykonać pomnik p.t. „Rower”. Każdy był trochę inny.



Po ponownym utworzeniu 3-4 osobowych grup musieliśmy zrobić pomnik „Toruń”. Pani Sonia poprosiła o odczytanie pomników panią Anię. Zadanie miała łatwe. Były dwie Krzywe Wieże, dwa pomniki Kopernika, most przez Wisłę, osiołek (pręgierz) i... Radio Maryja!





Ostatni pomnik miał trudny temat „Tożsamość”, ale ku zdumieniu pań poradziłyśmy sobie z nim bardzo szybko. Konrad, Michał i Kacper (który nie *utożsamia* się ze swoim imieniem i bywa zwany Agatą) wyraźnie wyindywidualizowali się z rozentuzjasmowanego tłumu ze swoją tożsamością.



Każda z dziewczyn stojących poniżej wskazywała na jakąś inną cechę, z którą najbardziej się utożsamia.



Tutaj z kolei widzimy tożsamość, którą nadaje nam rodzina (dziecka, matki, ojca).



Przemek tak silnie utożsamia się ze swoimi filozoficznymi zainteresowaniami, że zdołał namówić dziewczyny, żeby pełniły funkcję podpórek jego zadumanego popiersia....



Poniżej mamy tożsamość religijną - Sara jest katoliczką, Ola agnostyczką a muzułmanka..... zakryła swój identyfikator, natomiast Agata, Julia i Martyna utożsamiają się z grupą, która tworzą.



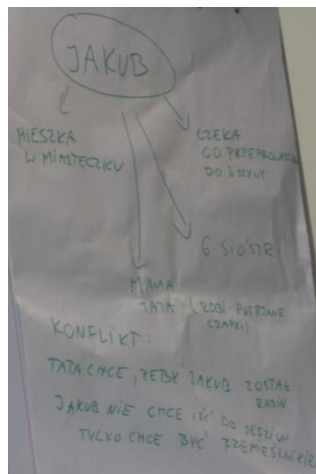
Po tej „rozgrzewce” obejrzelśmy pierwszą część filmu ze zbiorów założonej w 1994 roku przez Stevena Spielberga USC Shoah Foundation. Jej celem jest stworzenie bazy wywiadów z osobami, które przetrwały Zagładę (nie tylko Żydów) lub były jej świadkami. W tym filmie wysłuchaliśmy fragmentu opowieści Jakuba Franka, który jednak nie dotyczył Zagłady, tylko jego konfliktu z ojcem.



Jakub był jedynym synem swojego ojca, miał 6 starszych sióstr. Mieszkali w Lublinie. Jego tata robił futrzane czapki chasydzkie, mama zajmowała się domem, siostry chętnie opiekowały się swoim młodszym braciszkiem. Ojciec pragnął, żeby Jakub osiągnął w życiu coś więcej niż on, a jednocześnie chciał podnieść w ten sposób pozycję społeczną rodziny.

Postanowił więc wysłać Jakuba do słynnej jesziwy w Międzyborzu w nadziei, że jego syn zostanie rabinem. Tata dużo opowiadał Jakubowi o tym jak tam będzie i kiedy go do Międzyborza odwiezie. Do jesziwy wysyłało się chłopców po Bar Micwie (uroczystości podczas której żydowski chłopiec staje się pełnoletni wobec prawa i może brać pełny udział w uroczystościach odbywających się w synagodze) czyli tych, którzy mieli skończone 13 lat.

Jakub nie chciał rozstawać się z rodziną i iść do szkoły z internatem, nie chciał podejmować trudnej nauki religijnej tylko zostać rzemieślnikiem, szewcem. W dniu wyjazdu do jesziwy, kiedy ojciec rano wyszedł do synagogi, Jakub uciekł z domu na wieś do brata swojej mamy, który był krawcem i pozwolił mu się uczyć zawodu.



Po obejrzeniu pierwszej części filmu zastanawialiśmy się dlaczego nie można było o tym porozmawiać i jakie były motywy zachowania obu bohaterów tej historii. Ojciec chciał dobrze dla syna i dla rodziny, myślał wspólnotowo. Jakub był przywiązany do sióstr wołał rzemiosło i pracę fizyczną. Nie zdecydował się na rozmowę z ojcem bo nie chciał okazywać nieposłuszeństwa wobec niego i bał się odrzucenia. Wiedział, że rozmowa nic nie da, że ojciec nie zmieni decyzji.

Po marszu w tempie 7 podzieliliśmy się na grupy 5-6 osobowe żeby zbudować pomnik momentu problematycznego w tej historii. Po chwili namysłu i dyskusji....



...powstało 5 pomników



Pomnik nr 1

Jakub czuje się stłamszony przez całą sytuację, narzucanie mu drogi życiowej przez ojca, konieczność rozstania z matką i siostrami.



Pomnik nr 2

Jakub mając religijnych rodziców (z tyłu) nie wie czy wybrać jesiwę (Martyna) czy rzemiosło (Julia).



Pomnik nr 3

Tu Jakub (Julia) ucieka i macha ręką na pożegnanie. Siostry są smutne, a ojciec niezadowolony i zły.



Pomnik nr 4

Tu widzimy ostry konflikt, otwartą wrogość pomiędzy Jakubem i ojcem, którzy walczą ze sobą a wuj próbuje ich rozdzielić. Siostry przyglądają się tej scenie z płaczem.



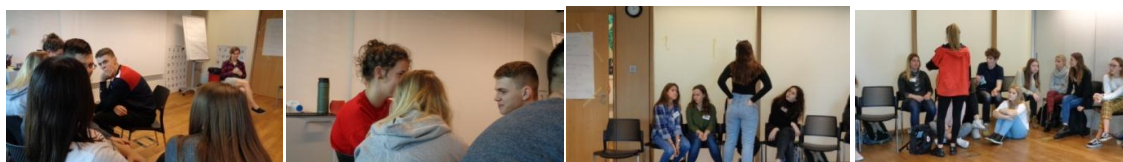
Pomnik nr 5

Tu Jakub stoi i nie może się zdecydować czy wybrać zawód rabina (Sandra) czy szewca (Weronika), możliwe wybory ilustrują wskazujący zawody Sara i Konrad.

Kolejnym zadaniem było wymyślenie zakończenia tej opowieści. Kacper z Przemkiem kontynuowali siłową konfrontację. Mieliśmy więc takie rozwiązanie, że ojciec zginął, a Jakub został rzemieślnikiem, że uciekł i z pomocą wuja został krawcem i nie utrzymywał kontaktów z rodziną, że razem z Jakubem z domu odeszły jego siostry oraz, że ku radości sióstr Jakub wrócił do domu.

Teraz mogliśmy dowiedzieć się jak było naprawdę. Obejrzeliśmy drugą część tego fragmentu filmu. Jakub przychodził do domu pod nieobecność ojca, żeby nie tracić kontaktu z siostrami i mamą, która dawała mu jedzenie. Później wyjechał do religijnej siostry ojca do Warszawy, która postanowiła mu pomóc. Napisała do brata list, w którym wychwalała pobożność bratanka i prosiła o przyjęcie go z powrotem na łono rodziny. Ojciec jednak uznając, że nie ma już syna, nie podjął rozmowy na temat. Jakub, który nauczył się zawodu postanowił założyć własny zakład w Lublinie. Najpierw przychodził do domu pod nieobecność ojca, później jadał w osobnym pokoju ignorowany przez tatę. W końcu na dzień przed żydowskim Nowym Rokiem czyli Rosz ha-Szana, kiedy religijni Żydzi pozbywają się swoich grzechów wobec Boga i ludzi, wybacząc i prosząc o wybaczenie Jakub powiedział do ojca: „wiem, że nie chcesz ze mną rozmawiać, ale ja chcę porozmawiać z tobą. Jesteś religijny, a jutro jest Rosz ha-Szana, więc wybac mi mój grzech wobec ciebie, którego bardzo żałuję. Nie chciałem Cię zasmucić”. Wtedy ojciec przytulił Jakuba i z płaczem powiedział „zawsze będziesz moim ukochanym synem”. Płakali obydwaj i po prawie 70 latach Jakub mówiąc o tym miał łzy w oczach i był bardzo wzruszony.

Pani Sonia zapytała co nas w tej historii najbardziej poruszyło. Najpierw mogliśmy sobie porozmawiać na ten temat w trójkach, a później podzielić się ze wszystkimi naszymi refleksjami.



Historia Jakuba była bardzo wzruszająca, a nasze wnioski następujące:

- Ważne, że Jakub przyznał się do winy, ale też że zobaczył, że coś zrobił dobrze
- Pod koniec życia to wciąż było dla niego bardzo ważne
- Warto wyciągnąć rękę, do zgody, warto wybaczyć
- Nigdy nie jesteśmy w sytuacji bez wyjścia, nawet jeśli początkowo tak nam się wydaje
- Jeżeli ktoś nas kocha, to zawsze wybaczy
- Ważne, żeby robić w życiu to, w czym jest się dobrym

Pani Sonia dodała jeszcze, że w religii żydowskiej jest tak, że jeśli trzy razy prosi się człowieka o wybaczenie i on nie wybaczy, to wtedy wybacza sam Bóg.



Przed ostatnim podczas tych warsztatów wyjściem na galerię pani Sonia opowiadała nam jak wiele dylematów stało przed młodymi Żydami w 20leciu międzywojennym. Jaki wybrać zawód? Jakim językiem się posługiwać? Pozostać przy religii przodków, czy od niej odejść? A może zmienić wyznanie? Zakładać rodzinę? Zostać syjonistą i emigrować do Palestyny? Wstąpić do socjalistycznej partii Bund? A może zostać komunistą? Zrezygnować ze swojej żydowskiej tożsamości i zasymilować się?

Jeżeli spojrzymy na przedwojenne szkoły, w których uczyły się dzieci i młodzież żydowska, to jak w soczewce będziemy mogli całe to zróżnicowanie zobaczyć. Znowu zostaliśmy podzieleni na grupy i dostaliśmy karty zadań. Pani Sonia obiecała, że na koniec oprowadzi nas po wystawie p.t. „Ulica”, która jest jej ulubioną częścią całej ekspozycji Polin.

Teraz dostaliśmy karty zadań i ruszyliśmy szukać odpowiedzi na zawarte w nich pytania.



GRUPA A

Jak się nazywała się sieć żydowskich szkół żeńskich dla religijnych uczennic?

Bejs Jolaw

Czy w polskich państwowych szkołach zajęcia odbywały się w sobotę?

Nie





Uzupełnijcie zdanie:

Żydowsy socjaliści wspierali edukację w języku jędysz.

Gdzie, według syjonistów, mógł się odrodzić naród żydowski?

Argentyna, Europa Środkowa-Wschodnia,
Palestyna/Ziemia Izraela, Uganda
Madagaskar

GRUPA B

Czy w chederach uczono jakichkolwiek świeckich przedmiotów?

Tak



Wypiszcie, jakie elementy wyposażenia przedwojennej szkoły odnaleźliście na wystawie.

Ćwiczenia, podręczniki, dyktando, kredki

W przestrzeni wystawy słychać recytacje wierszowanego utworu.

Rożpoznajcie, jaki to utwór:

~~Wierszowany utwór~~ / Wierszowany



Wyszukajcie w Krowie Miejskiej Szkoły Powszechnej im. Klementyny
Tańskiej-Hoffmanowej odpowiedzi na pytanie:

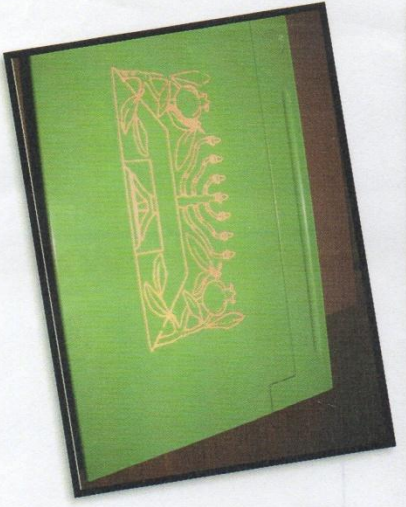
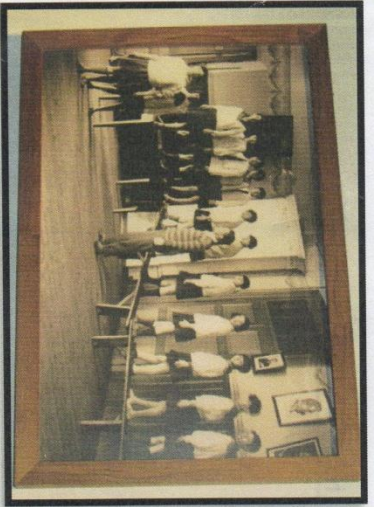
Jakie święto obchodzono w szkołach 1 lutego?

Imieniny Ignacego Hościadego

GRUPA C

Wypiszcie jedno nazwisko znanego pisarza tworzącego
w języku jidysz:

Szalom Asz



Uzupełnijcie zdanie Aleksandra Ziszy Frydmana:

„Dla religijnych Żydów edukacja jest
warunkiem putnawis narpo”.

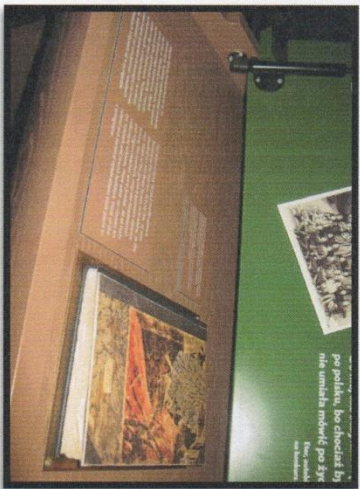


Czy dzieci żydowskie, które chodziły do państwowych szkół powszechnych, uczęszczały na zajęcia z religii katolickiej?

Nie uczęszczały na zajęcia religijnej katolickiej

Czy dyrektorką szkoły w Polsce mogła być Żydówka?

Tak



Współpraca z innymi grupami

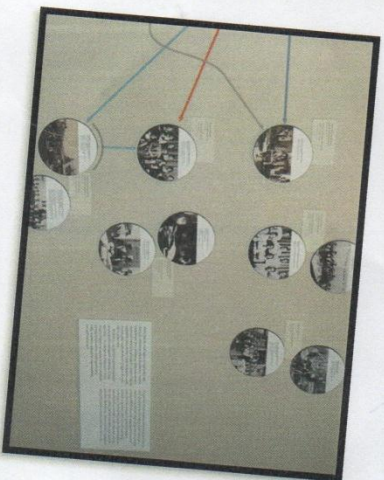
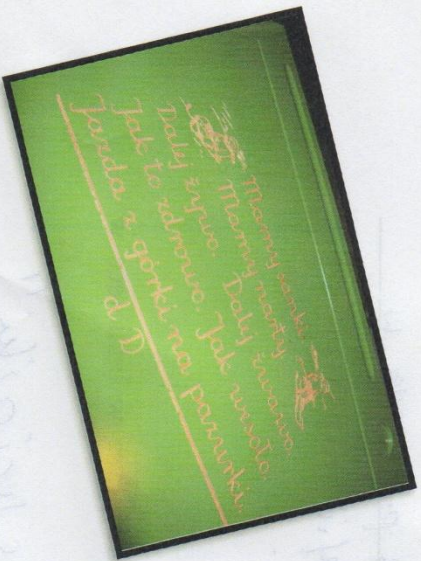
GRUPA D

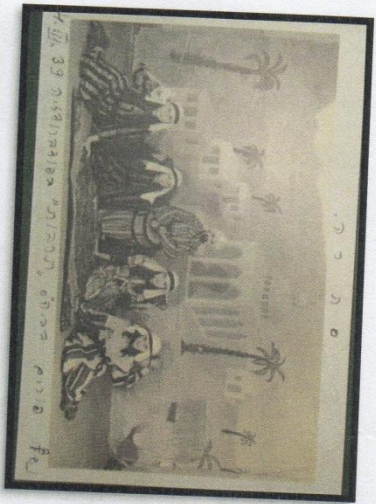
Czy zgodnie z zapisem w Dzienniku Ustaw szkoła powszechna przeznaczona była tylko dla dzieci narodowości polskiej?

Polskiej i niepolskiej

Dlaczego żydowska młodzież wybierała szkoły średnie z językiem polskim jako wykładowym?

Ułatwiała to przyjęcie do pracy
każdego na uniwersytecie.



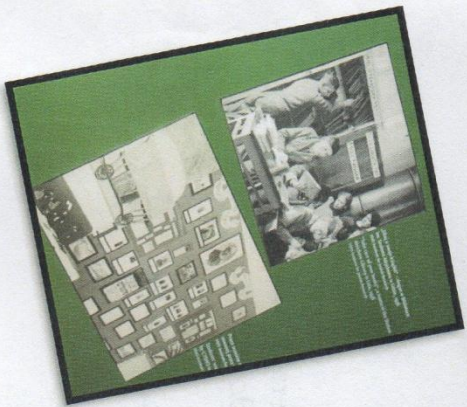


Jaką sztukę wystawili uczniowie z Podbrodzia?

Wystawiali sztukę perimonia i
kostiumada i scenografię inspirowaną
stworzonego Żurwela.

Co jest napisane w języku jidysz w bibliotece w Lidzie?

"Dbać o swoje leciorki"





GRUPA E

Jakich praktycznych umiejętności uczyły się uczennice gimnazjum w Pińsku?

W m. n. sycio

Jaki procent dzieci żydowskich chodziło do szkół państwowych, a jaki do prywatnych?

80% do państwowych, 10% do prywatnych



W jakim języku prowadzone były zeszyty
zgrupowane w gablocie?

Jidysz

Na co zbierali pieniądze uczniowie żydowscy w
tej szkole?

na operacje matematyczne

GRUPA F

Wyszukaj w Kronice Miejskiej Szkoły Powoszcznej im.
Klementyny Tanskiej-Hoffmanowej odpowiedzi na
pytanie:

Jakie święto obchodzono 27 lutego?

Zobor Turimona

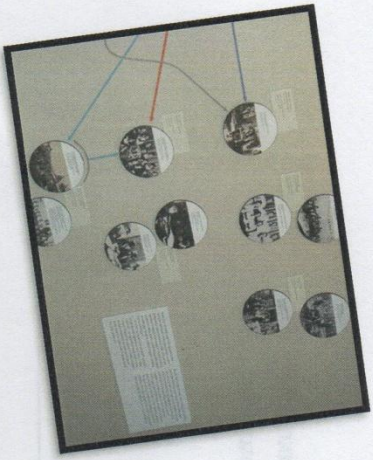
Na czym polegała zabawa?

Dzwo taniec i śpiewanie

W jakim języku uczyły się dzieci w placówkach
założonych przez Organizację Syjonistyczną?

hebrajski





Czy duża część żydowskiej młodzieży kontynuowała naukę po ukończeniu szkoły powszechnej?

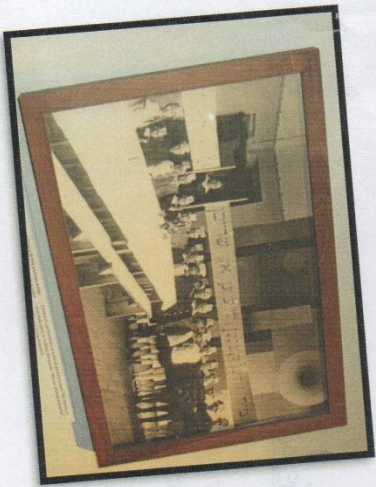
Niektórzy musieli podjąć pracę
pracy zawodowej.

Jaki napis tworzą litery na czapkach dzieci?

YHWH „ksyżki umiemy piścić i wytknąć”

Jaki to język?

język



Po powrocie do sali każda z pięciu grup podzieliła się ze wszystkimi odpowiedziami na swoje pytania.

Grupa A powiedziała, że

- sieć żydowskich szkół żeńskich dla religijnych uczennic nazywała się Bejs Jakow. Pierwszą placówkę Bejs Jakow założyła w Krakowie w 1917 roku Sara Szenirer.



- W polskich państwowych szkołach zajęcia odbywały się w soboty (aż do lat 80tych XX wieku!). Dzieci żydowskie miały w nich tzw. szabasówki, to znaczy przychodziły w soboty na krótszy czas, czytały, ale nie pisały bo w szabas nie wolno pisać ani wykonywać żadnej pracy.
- Żydowscy socjaliści wspierali edukację w języku jidysz
- Według syjonistów naród żydowski mógł się odrodzić w Europie Środkowo-Wschodniej, w Ugandzie, na Madagaskarze, a nawet w Argentynie, ale przede wszystkim w Palestynie, ziemi Izraela (nazwa syjonizm pochodzi od nazwy wzgórza Syjon w Jerozolimie, na którym stała świątynia Jerozolimska).

Grupa B powiedziała, że

- W chederach uczono w niewielkim zakresie świeckich przedmiotów, jednak stało się tak w wyniku nacisków administracji państwowej. Tradycyjnie chedery były szkołami religijnymi.
- Na wystawie grupa B odnalazła następujące elementy wyposażenia przedwojennej szkoły: ławki, tablicę, legitymację, dziennik, podręcznik, kronikę i mikroskop.



- W przestrzeni wystawy słychać było recytację Inwokacji z „Pana Tadeusza” Adama Mickiewicza (jego mama była Żydówką, która przeszła na katolicyzm).

- W Kronice krakowskiej Miejskiej Szkoły Powszechnej im. Klementyny Tańskiej – Hoffmanowej dla dziewcząt żydowskich z lat 1933-39 można wyczytać, że 1 lutego uroczyste obchodzono tam imieniny Prezydenta RP Ignacego Mościckiego.

Grupa C powiedziała, że

- Znanym pisarzem tworzącym w języku jidysz był Szalom Asz. Literacką Nagrodę Nobla w 1978 roku otrzymał piszący również w jidysz, urodzony i mieszkający do 1935 w Warszawie, a później w Nowym Jorku Isaac Bashevis Singer.
- Aleksander Zisza Frydman, członek polskiego parlamentu z ramienia religijnej partii Agudat Israel powiedział: „Dla religijnych Żydów edukacja jest warunkiem przetrwania narodu”.
- Dzieci żydowskie, które chodziły do państwowych szkół powszechnych nie uczęszczały na lekcje religii katolickiej. Miały lekcje religii mojżeszowej. Dzisiaj, choć teoretycznie jest to możliwe, w praktyce nie organizuje się religii dla dzieci innych wyznań i niemal nie ma lekcji z etyki. Lekcje religii nie zawsze są na skrajnych lekcjach (choć powinny), co niekiedy wymusza obecność na nich dzieci, które nie są wyznania rzymsko-katolickiego.
- Dyrektorką szkoły w Polsce mogła być Żydówka. Szkołą im. Klementyny Tańskiej – Hoffmanowej kierowała Żydówka Anna Ameisen.

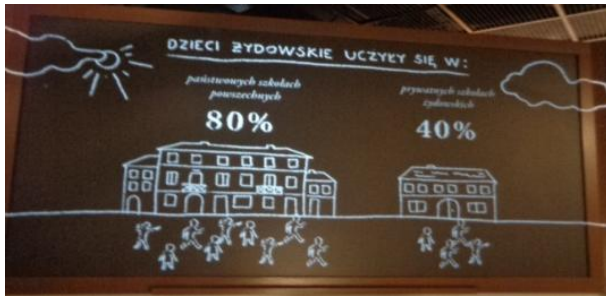
Grupa D powiedziała, że

- Zgodnie z zapisem w Dzienniku Ustaw szkoła powszechna przeznaczona była dla dzieci narodowości polskiej i innych narodowości.
- Młodzież żydowska wybierała szkoły średnie z językiem polskim jako wykładowym, żeby zdać polską maturę i łatwiej dostać się na uniwersytet. Ukończenie polskiej szkoły średniej ułatwiało też otrzymanie pracy.
- Uczniowie z Podgrodzia wystawili sztukę purimową w kostiumach i w scenografii inspirowanych realiami starożytnego Izraela.
- W bibliotece w Lidzie (obecnie Białoruś) jest w języku jidysz napisane „Dbaj o swoje książki”

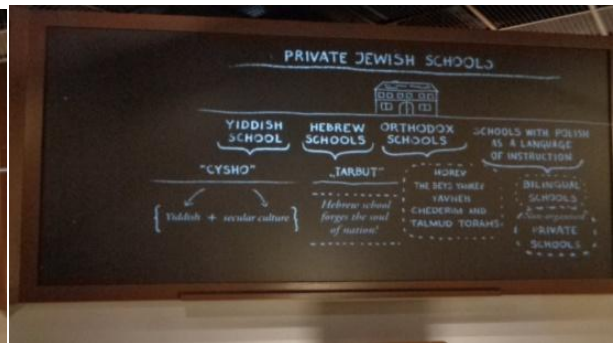
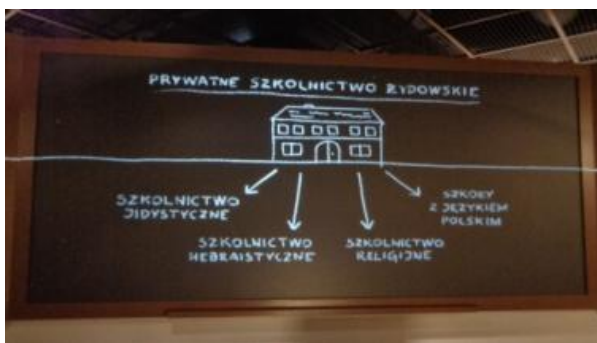


Grupa E powiedziała, że

- W żydowskim gimnazjum żeńskim w Pińsku uczennice uczyły się m.in. szycia.
- Odpowiedź na pytanie jaki procent dzieci żydowskich chodziło do szkół, państwowych, a jaki do prywatnych jest złożona. 80% uczyło się w powszechnych szkołach państwowych, a 40 % w prywatnych szkołach żydowskich. Jak to możliwe? 20% dzieci żydowskich uczęszczało zarówno do państwowych szkół powszechnych i do prywatnych żydowskich



- Szkoły żydowskie były zarówno religijne, świeckie, z wykładowym językiem jidysz, hebrajskim, polskim oraz dwujęzyczne.



- W szkołach syjonistycznych uczniowie zbierali pieniądze na wsparcie osadnictwa żydowskiego w Palestynie.

Grupa F powiedziała, że

- W szkole im. Klementyny Tańskiej – Hoffmanowej 27 lutego obchodzono Purim i urządzano zabawę
- Zabawa polegała na maskaradzie, tańcach i śpiewach.
- W placówkach założonych przez Organizację Syjonistyczną dzieci uczyły się w języku hebrajskim.
- Po ukończeniu szkoły powszechnej większość żydowskiej młodzieży z powodów ekonomicznych musiała podejmować pracę zarobkową i nie mogła kontynuować nauki.

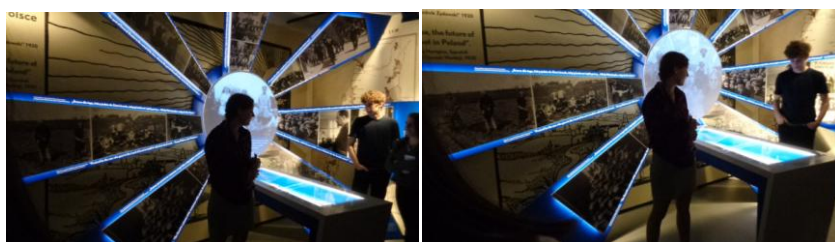
- Litery na czapkach dzieci pokazanych na fotografii na ekspozycji tworzyły napis „Wszyscy umiemy pisać i czytać”. Pod tym względem społeczność żydowska wyróżniała się spośród innych nacji, ponieważ w zasadzie nie było tam analfabetyzmu. Z powodów religijnych dzieci uczyły się pisania i czytania od najmłodszych lat.

Ostatnim zwiedzonym przez nas tego dnia miejscem była galeria zatytułowana „Ulica”. Pokazuje ona życie na ulicy przedwojennej Warszawy. Widzieliśmy witryny sklepów i warsztatów będących własnością Żydów, byliśmy w kinie, w którym wyświetlano filmy w jidysz (sporo ich wtedy powstawało), zajrzeliśmy do kawiarni, oglądaliśmy mnóstwo żydowskich gazet i czasopism, które wtedy się ukazywały, mogliśmy nauczyć się kroków modnego wtedy tańca (z patefonu płynęły dźwięki melodii tanecznych).

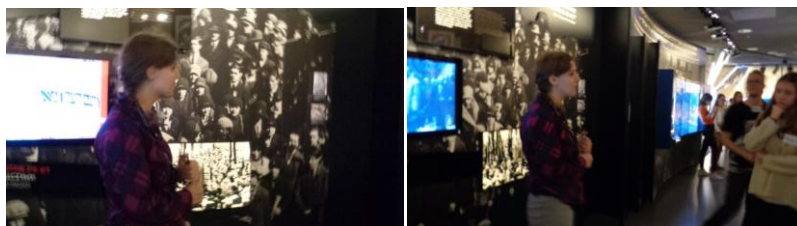


Przed powrotem do naszej sali pani Sonia opowiedziała nam o zróżnicowaniu w społeczności żydowskiej, jakie można było zaobserwować w dwudziestoleciu międzywojennym a także o przejawach nasilającego się wtedy antysemityzmu.

Do niedawna stosunkowo jednorodna grupa podzieliła się zarówno w kwestiach religijnych jak również politycznych. Oprócz chasydów, wyznawców ortodoksyjnego judaizmu, pojawił się judaizm reformowany, dający większe prawa kobietom i wprowadzający języki narodowe, coraz częściej zdarzało się, że Żydzi odchodzili od religii przodków i albo dokonywali konwersji na religie chrześcijańskie (głównie katolicyzm) albo deklarowali agnostycyzm.



Politycznie społeczność żydowska podzieliła się od skrajnej lewicy czyli wchodziła do Komunistycznej Partii Polski (zdecydowana mniejszość), poprzez liczne ugrupowania i partie socjalistyczne, z których największą, stworzoną jeszcze pod zaborem rosyjskim był BUND (w jidysz: związek), którego pełna nazwa brzmiała Powszechny Żydowski Związek Robotniczy na Litwie, w Polsce i Rosji. Bund był partią opowiadającą się za głęboką demokracją i uspołecznieniem środków produkcji, lokującą się w tradycji demokratycznego marksizmu. Opowiadał się za kulturalną autonomią dla Żydów wschodnioeuropejskich, utworzeniem laickiego szkolnictwa i wspieraniem kultury w języku jidysz. Bundowcy wierzyli, że dzięki temu Żydzi nie ulegną asymilacji i zachowają swoją odrębność. Bund był partią antysyjonistyczną (przeciwną ruchowi na rzecz powrotu do Palestyny) oraz antyreligijną. Żydów uważano za odrębny naród, posiadający własną kulturę. Partia posiadała sieć organizacji kulturowych i społecznych, skupiających m.in. kobiety, osoby uprawiające sport, dzieci. Istniały także bundowskie żydowskie związki zawodowe i partyjne spółdzielnie. Organem prasowym partii był dwutygodnik „Nowe życie”. Twórcą hymnu Bundu – pieśni „Di Szwue” („Przysięga”) był Szymon Anski. Popularna wśród Żydów była również Polska Partia Socjalistyczna.



Znacznie mniej wpływowa była Żydowska Partia Ludowa. Podobnie jak syjoniści i Bund, folkiści, jako swój główny punkt programowy uważali walkę o autonomię narodowo-kulturową. Krytykowali natomiast syjonistyczną wizję państwa żydowskiego w Palestynie, a także bundowskie dążenia do rewolucji społecznej.

Bardzo silnym ruchem społecznym był syjonizm. Za twórcę syjonizmu uznaje się Teodora Herzla (1860-1904), jednak prekursorem tego ruchu był mieszkający w Toruniu niemiecki rabin Cwi Hirsch Kalischer. Przy ulicy Szerokiej jest tablica pamiątkowa poświęcona Kalischerowi.



Partie skupiające zwolenników tego ruchu wchodziły w skład polskiego parlamentu. W Sejmie II kadencji syjoniści obsadzili 32 spośród 47 mandatów, jakie otrzymali reprezentanci partii żydowskich. Ruch ten początkowo nie był jednak jednolity, ponieważ pojawiały się podziały wewnętrzne – w skład luźnej struktury wchodziły cztery federacje w Warszawie, Krakowie, Lwowie i Wilnie. W późniejszym czasie doszło jednak do zbliżenia wszystkich organizacji (m.in. ośrodek wileński podporządkowano warszawskiemu). Największe wpływy w tym czasie mieli syjoniści ogólni (liberalni). Pewne wpływy miały także organizacje: syjonistów religijnych Mizrachi i socjalistycznych Hitachdut, Poalej Syjon-Lewica i Poalej Syjon – Prawica. Funkcjonowały także, mające spore znaczenie, organizacje młodzieżowe. Główne gazety syjonistyczne z tamtych czasów to *Ha-Cefira*, *Hajnt*, *Der Moment* i *Nasz Przegląd*.

W 1926 władze państwa polskiego wyraziły poparcie dla ruchu syjonistycznego. Stanowisko to nie zmieniło się w następnych latach, a związane to było z nadzieją rozwiązania „problemu żydowskiego” przez masową emigrację Żydów z Polski.



Prawicowa Aguda, organizacja i partia polityczna (Agudat Israel), której ideologia oparta była na religijnej ortodoksji, traktującej Żydów jako wspólnotę wyznaniową, a nie narodową skupiała się na bieżących problemach społeczności żydowskiej w Polsce, przede wszystkim religijnych, lecz także ekonomicznych i społecznych. Od czasu odzyskania niepodległości deklarowała lojalność wobec państwa i zwalczała inne ugrupowania, zwłaszcza syjonistów i socjalistów. Nie przeszkadzało to jej działaczom zawierać różnorodne techniczne sojusze podczas wyborów (głównie w ramach BBWR - Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem), aby uzyskać większą reprezentację w parlamencie lub w lokalnych ciałach samorządowych. Działacze Agudat postulowali równe prawa dla wyznawców judaizmu oraz autonomię żydowskich gmin wyznaniowych w sprawach religii i edukacji. Oprócz tego występowali w obronie interesów ekonomicznych drobnego handlu i rzemiosła, m. in. krytycznie oceniając politykę podatkową. Protestowali także przeciw dyskryminacji lub prześladowaniom Żydów. Deklarowali zarazem pełną lojalność wobec władz Rzeczypospolitej. Jedną z konsekwencji takiego stanowiska była pomoc udzielana polskim oddziałom wojskowym przez lokalne organizacje Agudy podczas wojny polsko-sowieckiej.

W Europie okres między wojnami, to czas nasilających się nacjonalizmów, ruchów antydemokratycznych i coraz bardziej agresywnego antysemityzmu. W Polsce te tendencje były bardzo widoczne, szczególnie w latach 30tych.



Bojkotowano żydowski handel. W najłagodniejszej formie, po prostu nie robiono w żydowskich sklepach zakupów, ale również wybijano szyby, dewastowano sklepy, a Polaków niestosujących się do tego bojkotu również nierzadko atakowano. Niszczono, kupione przez nich towary, przyczepiano do pleców kartki z informacją, że „świnia kupuje u Żyda”.

Na uniwersytetach stosowano tzw. zasadę *numerus clausus*. Formalnie próbowano wprowadzić *numerus clausus* w 1923 roku, ale spotkało się to z zastrzeżeniami ze strony Ligi Narodów, a także protestami przedstawicieli inteligencji. Stało się to jednak w 1937 roku, gdy niektóre uniwersytety przyjęły limit 10 procent, zgodny z udziałem ludności żydowskiej w populacji kraju. Przedtem udział studentów żydowskich sięgał 20-40 procent.

Oficjalnym powodem takiej polityki była chęć wyrównania szans młodzieży polskiej, która była dyskryminowana jeszcze w czasach carskich, oraz promowania młodzieży z małych ośrodków, która miała mniejsze szanse w porównaniu z miejską młodzieżą żydowską. Pomimo ograniczeń inteligencja pochodzenia żydowskiego stanowiła przed drugą wojną światową niemal połowę całej inteligencji, ale wskutek wymordowania ludności żydowskiej przez Niemców odsetek ten drastycznie spadł.

Żydzi starali się obejść przepisy, zmieniając religię lub wyjeżdżali na studia do krajów, które nie stosowały dyskryminacji. Skrupulatnie przestrzegali *numerus clausus* wydziały medyczne, w wyniku czego w roku akademickim 1933/1934 Żydzi uzyskali na krajowych wydziałach medycyny 132 dyplomy oraz nostryfikowali 93 dyplomy zagraniczne.

W latach 30. pod wpływem endeckich nacjonalistycznych organizacji młodzieżowych (m.in. Młodzieży Wszechpolskiej i ONR) rektorzy wielu polskich szkół wyższych tworzyli tzw. getta ławkowe, które były jednym z przejawów pogarszających się stosunków polsko-żydowskich i nasilającego się antysemityzmu w środowiskach akademickich. W salach wykładowych wyznaczano ławki, w których musieli siedzieć studenci żydowskiego pochodzenia.

Oficjalny postulat stosowania gett ławkowych został wysunięty w 1933. Jako pierwsze w Polsce getto ławkowe wprowadziły, podejmując w grudniu 1935 stosowne uchwały, wydziały inżynierski i mechaniczny Politechniki Lwowskiej. Ten rodzaj dyskryminacji studentów wzbudził protesty wielu polskich uczonych. Więcej profesorów otwarcie poparło jednak wprowadzenie gett ławkowych.

Zajścia związane z wprowadzaniem gett dezorganizowały naukę. Często kończyły się pobiciami i obrażeniami wśród ich uczestników, zwłaszcza Żydów, dochodziło także do wypadków śmiertelnych. Zajścia organizowane przez nacjonalistyczną młodzież, działającą pod wpływem endecji i narodowych radykałów, miały miejsce niemal we wszystkich polskich miastach uniwersyteckich.

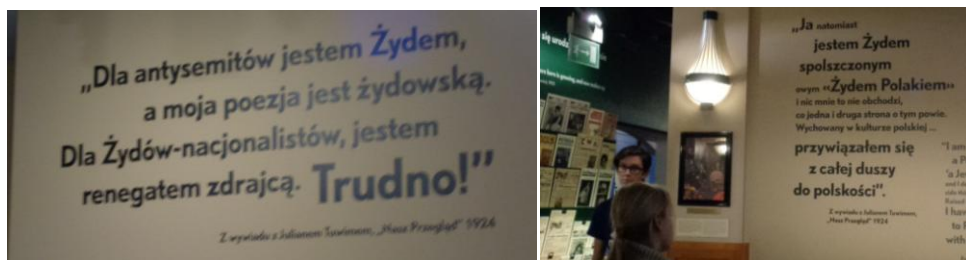
Na Uniwersytecie Jagiellońskim podjęto próbę wprowadzania getta ławkowego w listopadzie 1932. Wtedy to odbyła się msza w intencji tragicznie zmarłego podczas antysemickich zajęć w Wilnie 10 listopada 1931 polskiego studenta. Po jej zakończeniu doszło do zamieszek i usuwania siłą żydowskich studentów z sal wykładowych.

W październiku 1937 minister wyznań religijnych i oświecenia publicznego Wojciech Świątosławski wydał zgodę na wprowadzanie gett ławkowych. Na uczelniach, które je wprowadziły, studenci żydowscy siedzieli zwykle w salach i audytoriach po lewej, patrząc od strony katedry, a studenci chrześcijańscy po prawej stronie (odpowiednio: nieparzystej

i parzystej). W październiku 1937 zarządzenie porządkowe wprowadzające na tej uczelni getto ławkowe wydał rektor Uniwersytetu Warszawskiego. Studenci żydowscy zaczęli otrzymywać w indeksach stemple z napisem „Miejsce w ławkach nieparzystych”. Getta ławkowe wprowadziły także SGH i SGGW. Analogiczne zarządzenie na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie wydano w styczniu 1938. Przeciwko tej decyzji zaprotestowało 26 profesorów UJK.

Na Uniwersytecie Warszawskim w latach trzydziestych studenci zrzeszeni w ONR bili Żydów oraz chrześcijan, chcących okazać im solidarność i zajmujących wraz z nimi miejsca w getcie ławkowym. Do bójek członków ONR ze studentami żydowskimi, którzy nie zajmowali wyznaczonych im miejsc i stali w czasie wykładów, dochodziło także na Politechnice Warszawskiej, gdzie getto ławkowe wprowadzono na początku roku akademickiego 1937/1938. Wspólne stanie w czasie zajęć było kolejną formą solidaryzowania się studentów-chrześcijan z ich żydowskimi kolegami. Popierający takie działania wykładowcy także prowadzili swoje zajęcia stojąc. Z kolei inni czynnie uczestniczyli we wprowadzaniu gett ławkowych, m.in. odmawiając podpisywania indeksów studentom stojącym w czasie zajęć.

Również pracownicy naukowcy żydowskiego pochodzenia byli usuwani na uczelniach ze swoich stanowisk. Dotknęło to m.in. światowej sławy uczonego, katolika żydowskiego pochodzenia Ludwika Hirszfelda. Odkrył on prawa dziedziczenia grupy krwi (które zastosował do celów dochodzenia ojcostwa) i wprowadził oznaczenie grup krwi jako 0, A, B i AB, przyjęte na całym świecie w 1928. Oznaczył również czynnik Rh i odkrył przyczynę konfliktu serologicznego, co uratowało życie wielu noworodkom. Tacy ludzie jak on czy Julian Tuwim szczególnie boleśnie odczuwali to, że o ich tożsamości narodowej decydowano za nich.



Kiedy wróciliśmy do sali, pani Sonia podziękowała nam za spędzony wspólnie dzień i naszą pracę. Pani Ania poinformowała, że następna wyprawa do Polin nastąpi w marcu, natomiast teraz mamy odnaleźć wszystkie kościoły i grupy wyznaniowe funkcjonujące obecnie w Toruniu i samodzielnie podzielić się na grupy tak, żeby każda odwiedziła jedną wspólnotę i od ich kapłana dowiedziała się podstawowych informacji, które później

w wybranej przez nas formie przedstawimy naszym kolegom ze szkoły, rodzicom, a także mieszkańcom Torunia. Następnym zadaniem będzie odnalezienie mniejszości etnicznych i zebranie o nich informacji (czy tworzą wspólnoty, jak im się mieszka w Toruniu, co im się podoba, co mniej, jak są traktowani przez rodowitych mieszkańców). Pani profesor zapowiedziała, że odwiedzi nas na lekcji wychowawczej i pomoże nam sformułować zestaw pytań. Pani Ania również zadeklarowała pomoc podając swój adres mailowy: annastawikowska@o2.pl i telefon 783791 630.

A przed wyjazdem poszliśmy tradycyjnie do restauracji Besamim na obiad z kuchni żydowskiej



W drodze powrotnej pytani o wrażenia jednogłośnie stwierdziliśmy, że warsztaty były świetne, wszystko było atrakcyjne i interesujące, że nie było żadnego słabego punktu, a najfajniejsza była ekspozycja „Ulica”.